

Edičná činnosť múzeí v druhej polovici 19. a prvej polovici 20. storočia

Luboš Kačírek

Mgr. Luboš Kačírek, PhD.
Univerzita Komenského v Bratislave
Filozofická fakulta UK
Katedra etnológie a muzeológie
Gondova 2
814 99 Bratislava
Slovakia
e-mail: lubos.kacirek@uniba.sk

Muzeológia a kultúrne dedičstvo, 2017, 5:1:43-56

Editorial activities of museums in late 19th and early 20th century

This paper examines the publication and editorial activities of museums in the territory of present-day Slovakia, starting in 1868 when first museums were founded, up until 1945. We analyze the growth of museums and the widening scope of their mission which culminated in the late 1930s by using exhibition catalogues, scholarly publications and periodicals published by museums or the foundations that ran them.

Key words: Slovakia, museums, publications, research, catalogues

Vývoj múzejníctva na území Slovenska je oproti západnej Európe oneskorený. Hoci prvá myšlienka o založenie múzea na Slovensku siaha do roku 1793,¹ reálne vznikali múzeá oveľa neskôr. Utváranie inštitucionalizovaného múzejníctva na území Slovenska siaha do druhej polovice 19. storočia a formovalo sa v troch líniiach: štátnej, regionálnej a národnej. Počiatky utvárania múzejníctva v Uhorsku siahajú do roku 1802, kedy skupina predstaviteľov maďarského reformného hnutia okolo Ferenc Széchenyiho založila Národné múzeum. Múzeum malo dokumentovať prírodné pomery a históriu Uhorska. Už v počiatkoch sa zameriavalo na prezentáciu Uhorska ako maďarského národného štátu. Reálne však múzeum začalo vykonávať svoju činnosť po sprístupnení novej múzejnej budovy v roku 1847 na Múzejnom bulváre (Múzeum körút). Pôsobilo to viacero osobností slovenského pôvodu, ktorí aj podporovali národné hnutie, ako napríklad Ján Šalamún Petian-Petényi (1799 – 1855), správca zoológického oddelenia múzea, či František Šupala (1839 – 1875), od roku 1866 knihovník múzea. Po rakúsko-uhorskom vyrovnaní a úsilí uhorskej vlády o premenu Uhorska na maďarský národný štát zosilnela snaha rozvíjať tieto snahy aj prostredníctvom múzeí. Vláda podporovala zakladanie štátnych múzeí ako nástrojov na posilňovanie príslušnosti obyvateľstva k uhorskému štátu a maďarskému povedomiu. V roku 1872 tak vzniklo v Košiciach Hornouhorské múzeum (dnes Východoslovenské múzeum), ktoré od roku 1901 sídli v novopostavenej funkčnej budove múzea.

Na území Slovenska boli najpočetnejšie regionálne múzeá, ktoré dokumentovali históriu a v prevažnej miere zašlú slávu významných slobodných kráľovských miest, z ktorých mnohé

¹ Myšlienka Juraja Ribaya založiť Slovensko-českú spoločnosť v Uhorsku, ktorá mala zbierať aj hmotné pamiatky. In: RYBECKÝ, M. *Muzeálna slovenská spoločnosť a jej miesto v národnej kultúre. Príspevok k dejinám slovenského múzejníctva*. Martin, 1993, s. 8; STRELKOVÁ, J. 1997. Quo vadis, Slovenské národné múzeum? 1. In: *Múzeum*, roč. 42, 1997, č. 3, s. 9-14.

s nástupom modernizácie oproti predchádzajúcemu obdobiu upadali. Viacero múzeí vzniklo v regionálnych územnosprávnych centrách – stoliciach a dokumentovali históriu a prírodu celého regiónu. Iničiátormi zakladania múzeí bola predovšetkým lokálna inteligencia, ktorá sa usilovala dokumentovať ich významné postavenie v minulosti. Zakladala múzejné spolky² a spoločnosti, ktoré boli oficiálnymi zriaďovateľmi múzea a podporovali jeho činnosť a rozvoj. Najstaršími regionálnymi múzeami na Slovensku sú mestské múzeum v Bratislave (dnes Múzeum mesta Bratislavy) a Múzeum Oravského komposesorátu (dnes Oravské múzeum P. O. Hviezdoslava). Obe vznikli v roku 1868.

Formovanie moderného slovenského národa determinovalo nepriaznivé postavenie Slovákov v rámci Uhorska. Už v prvej polovici 19. storočia uvažovali slovenskí národovci o založení inštitúcie dokumentujúcej Slovákov ako samostatnej národnej entity Uhorska. Už kultúrny spolok Tatrin (1844 – 1848) mal medzi svojimi aktivitami zbieranie hmotných dokladov Slovákov. Základy slovenského múzejníctva však siahajú do roku 1863, keď sa v rámci Maticy slovenskej (1863 – 1875) utvárali aj múzejné zbierky. Jej súčasťou bolo tiež pripravované múzeum, ktorého zbierky sa začali tvoriť už hneď po vzniku Maticy. Po dvadsaťročnej odmlke sa centrom vedeckých aktivít Slovákov stáva Muzeálna slovenská spoločnosť (založená 1893, resp. 1895) so sídlom v Martine (vtedy Turčiansky Svätý Martin), pre verejnosť reprezentovaná aj budovou Múzea v neorenesančnom slohu, postavenej v rokoch 1906 – 1908 podľa projektu M. M. Harminca.³

Podobne ako v iných krajinách slúžili múzeá v tomto období ako centrá vedeckého bádania. Rozširovaním výskumnej bázy sa zvyšovala potreba prezentácie výskumnej činnosti. Medzi základné odborné múzejné činnosti patrí nadobúdanie predmetov kultúrnej hodnoty za zbierkové predmety, ich odborná evidencia, revízia, bezpečnosť, odborná ochrana, sprístupňovanie – múzejná prezentácia a vedecko-výskumná činnosť.⁴ Múzejnú prezentáciu tvoria expozície a výstavy ako základná múzejná forma, múzejné publikácie a sprievodné programy. Múzejné publikácie môžu byť vedecké i laické. Tvoria ich katalógy, sprievodcovia po expozícii, monografie, časopisy, ročenky, správy či efemerá.⁵ Múzejné periodické zborníky, väčšinou ročenky, obsahujú príspevky, kde múzeum podľa svojho odborného či územného zamerania prezentuje výsledky svojej vedecko-výskumnej a zbierkotvornej činnosti, informujú prevažne širšiu odbornú verejnosť o vlastných podujatiach. Vedecko-výskumná činnosť pracovníkov múzeí vychádza predovšetkým z múzejných zbierok ako hmotných dokladov vývoja prírody a spoločnosti.

Pri pomenovaní múzejných periodík je zjavná terminologická nejednotnosť. Väčšinou je súčasťou názvu označenie „zborník“,⁶ ktoré označuje periodickú tlač, ročenku, ako aj súbor príspevkov z vedeckého podujatia.⁷ Vydávanie múzejných periodík môžeme označiť za vyššiu formu edičnej činnosti. Je to istý záväzok múzea voči svojim priaznivcom a podporovateľom,

² V tomto období sa namiesto výrazu „múzejný“ spolok/spoločnosť požíval pojem „muzeálny“. Je zachovaný v názve *Muzeálnej slovenskej spoločnosti*.

³ MRUŠKOVIČ, Š. – DARULOVÁ, J. – KOLLÁR, Š. *Múzejníctvo, muzeológia a kultúrne dedičstvo*. Banská Bystrica, 2005, s. 60-61.

⁴ Zákon č. 206/2009 o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty, § 8 Základné odborné činnosti.

⁵ WAIDACHER, F. *Príručka všeobecnej muzeológie*. Bratislava, 1999, s. 166-168.

⁶ Pred úpravou pravidiel slovenského pravopisu v roku 1967 sa tento výraz písal v tvare „zborník“. Z dôvodu zjednodušenia používame v príspevku aj pre staršie obdobie výraz „zborník“, ak vychádzal aj po jazykovej úprave.

⁷ Slovník slovenského jazyka IV (Bratislava : SAV 1964, s. 32) definuje „zborník“ ako „súbor vedeckých štúdií al. umeleckých prác usporiadaných z istého hľadiska (napr. podľa témy, cieľa, pri istej príležitosti) do jedného celku“.

keďže nejde o jednorazovú vydavateľskú aktivitu z vedeckého podujatia organizovaného múzeom, ale dlhodobý projekt, čím vytvára pevnejšie väzby medzi múzeom ako pamäťovou a vzdelávacou inštitúciou a verejnosťou.

Múzejné publikácie na Slovensku do roku 1918

Do roku 1918 vzniklo na území Slovenska 23 múzeí, respektíve inštitúcií aj s múzejným zameraním (vrátane Čaplovičovej knižnice s múzeom v Dolnom Kubíne a Matice slovenskej v Martine).⁸ Z týchto inštitúcií vydávali publikácie aj s múzejným zameraním len Matica slovenská v Martine, Hornouhorské múzeum v Košiciach, Uhorský karpatský spolok v Poprade, Prírodovedný spolok stolice trenčianskej (resp. Múzejná spoločnosť stolice trenčianskej), múzeum v Komárne a Muzeálna slovenská spoločnosť v Martine.

Prvým múzeom na území Slovenska, ktoré vydávalo odborný múzejný časopis, bolo Hornouhorské múzeum v Košiciach (1872). Jeho vznik inicioval Múzejný spolok Horného Uhorska. Múzejný spolok v rokoch 1874 až 1902 vydal 12 ročeniek v maďarčine pod názvom *A Felsőmagyarországi Múzeum Egylet évkönyvei* (Ročenka Hornouhorského múzejného spolku). Ročenka je prvým periodickým informačno-metodickým prostriedkom s muzeologickým obsahom na Slovensku.⁹ V košickom múzeu pôsobil ako riaditeľ v rokoch 1903 – 1907 Jozef Mihálik (Mihalik József, 1860 – 1925), významná osobnosť pamiatkovej ochrany a múzejníctva v Uhorsku, spoluzakladateľ múzeí v Prešove a Bardejove, od roku 1907 hlavný inšpektor múzeí a knižníc v Uhorsku.¹⁰ Je autorom práce *A Kassai múzeum gyűjteményeinek leíró lejtroma*,¹¹ kde sa v úvodnej časti venoval aj teoretickým otázkam múzejníctva. Podobný typ ročenky ako Hornouhorské múzeum s názvom *Magyarországi Kárpát-Egyesület évkönyvei* vydával od roku 1874 aj Uhorský karpatský spolok (založený v roku 1873) so sídlom v Poprade. Ten dal popud aj na založenie Karpatského múzea (založené v roku 1876).

Zakladanie múzeí a ich vydavateľská činnosť závisela od iniciatívy miestnych elít. Tak tomu bolo aj v Trenčíne, kde v roku 1877 vznikol Prírodovedný spolok stolice trenčianskej, ktorý inicioval založenie mestského múzea v roku 1912. Spolok vydával o. i. aj publikácie. Vedecké rozpravy spolku sú uložené v ročenkách *A Trencsénvármegyei természettudományi egylet évkönyve – Jahresheft des Naturwissenschaftlichen Vereines des Trencsiner Comitatus I – XXXIII* (1878 – 1911).¹² Dôvodom na ukončenie vydávania ročenky na začiatku druhého desaťročia 20. storočia bolo v roku 1912 zlúčenie spolku s Múzejnou spoločnosťou stolice trenčianskej, založenej na začiatku 20. storočia. Zlúčený spolok vydal v roku 1914 *Správy Múzejnej spoločnosti stolice trenčianskej (A Trencsénvármegyei Múzeum-Egyesület – Muzeumverein für das Comitatus Trencsén)*.¹³ Vyšiel však len tento jeden titul, po vypuknutí 1. svetovej vojny už spoločnosť vo vydávaní nepokračovala. Po stabilizácii spoločnosti a múzea už spoločnosť nevydávala časopis. Počas vojny, v roku 1915, zomrel aj Karol Brančík, najvýraznejšia osobnosť spoločnosti.

K publikačne aktívnym mestám na dnešnom území Slovenska, kde pred rokom 1918 vznikol vedecký a múzejný spolok, patrilo aj Komárno. V roku 1886 tu bol založený Historický

⁸ MRUŠKOVIČ – DARULOVÁ – KOLLÁR, ref. 3, s. 65.

⁹ MRUŠKOVIČ – DARULOVÁ – KOLLÁR, ref. 3, s. 48.

¹⁰ Bližšie *Slovenský biografický slovník. IV. zväzok (M – Q)*. Martin : Matica slovenská, 1990, s. 166 a *Múzejníctvo a zberateľstvo na Slovensku. Biografický slovník. Zväzok I*. Bratislava : SNM a Zväz múzeí na Slovensku, 2004, s. 56.

¹¹ MIHALIK, J. *A Kassai múzeum gyűjteményeinek leíró lejtroma*. Kassa, 1903.

¹² Analýzu príspevkov podrobnejšie popísal Ján Mjartan. In: MJARTAN, J. *Z minulosti trenčianskeho Prírodovedného spolku a múzea*. In: *Pamätníca Mestského múzea Dra Karola Brančíka v Trenčíne 1877 – 1937*. Trenčín, 1937, s. 18.

¹³ MJARTAN, ref. 12, s. 23.

a archeologický spolok Komárňanskej župy a mesta Komárna, ktorý následne v rokoch 1887 – 1915 vydával s prestávkami ročenky *A Komárom-vármegyei és Komárom városi történeti és régészeti égylet évi Jelentése* (1887 – 1892). Spolok o. i. zhromažďoval aj archeologické a historické pamiatky, čím vytvoril základ múzejnej zbierky. Po úprave názvu na Múzejný spolok Komárňanskej župy a mesta Komárna v roku 1900 vychádzala ročenka pod názvom *A Komárom vármegyei és városi Múzeum-egyesület Értesítője* (1900 – 1909). Posledná úprava pred 1. svetovou vojnou nastala, keď sa spolok zlúčil so Vzdelávacím spolkom a Župnou knižnicou pod názvom Jókaiho vzdelávací a múzejný spolok. Táto zmena postihla aj ročenku vychádzajúcu ako *Komárom a Jókai Kozmívelődési- és Múzeum Egyesület Értesítője* (1913 – 1916). Múzejný spolok tiež vydal publikáciu *Alapszabályok* (1912) a katalóg *Kalauz a komárommegyei és városi történeti-régészeti égylet múzeumban* (1899) zostavené R. Gyulaim.¹⁴ Veľmi progresívne rozbehlo svoju propagačnú a informačnú kampaň Liptovské múzeum v Ružomberku, založené v roku 1912. Už od nasledujúceho roku 1913 múzeum uverejňovalo pravidelnú rubriku so správami o činnosti a prírastkoch zbierok v periodiku *Felvidék*. Správca múzea J. Kürti uverejňoval svoje príspevky s regionálnou tematikou v periodikách *Krajan*, *Rózsabegy Ujság* či *Liptó*.¹⁵

Publikačná činnosť múzeí, respektíve múzejných spolkov obsahovala prevažne regionálne zamerané príspevky prírodovedného a spoločenského zamerania, ktoré súviseli s vedeckým záujmom daného autora. Hoci ich autori boli prevažne amatéri v danej oblasti, sú dokladom rozvoja vedeckého bádania na území Slovenska na konci 19. a začiatku 20. storočia a dodnes majú výpovednú hodnotu.

Pre rozvoj slovenského vedeckého bádania bolo významným založenie Matice slovenskej v roku 1863 a neskôr Muzeálnej slovenskej spoločnosti. Matica vydávala od roku 1864 dvakrát ročne periodikum *Letopis Matice slovenskej* – slovenský odborný a vedecký časopis. Časopis vychádzal až do roku 1875, keď zanikol po násilnom zatvorení Matice slovenskej (vyšlo 12 ročníkov). Jeho redaktorom bol spočiatku Michal Chrástek (1864 – 1866), potom tajomník Matice slovenskej Franko Vít'azoslav Sasinek. Časopis sa pôvodne zameriaval na organizačnú činnosť spolku, neskôr dominovali odborné, vlastivedne zamerané príspevky z oblasti histórie, geografie, etnografie, folkloristiky, umeleckej literatúry a jazykovedy, ktorých cieľom bolo dokazovanie autochtonnosti, kontinuity a národnej individuality Slovákov v rámci Uhorska. Publikované zápisnice zo zasadnutí výboru Matice obsahujú aj zoznamy darov zbierkových predmetov, ktoré sa stali základom zbierok matičného múzea.

Cieľom *Muzeálnej slovenskej spoločnosti*, založenej v roku 1893,¹⁶ ako je uvedené v bode 3, bolo aj „osvetľovať nasbierané a v museume uložené veci ... a) vydávaním časopisu MSS, ktorý by donášal opisy a pojednania o museálnych predmetoch, etnograficko-topografických, prírodovedných, archäologických a historických otázkach, týkajúcich sa i minulosti, i prítomnosti slovenského ľudu a jeho krajov; b) vydávaním osobitných spisov o veciach, uvedených v prvom bode vytknutých, ako sú piesne, povesti, porekadlá a tým podobné“.¹⁷ Teda jej cieľom bolo zbieranie hmotných i nehmotných dokladov slovenskej kultúry a ich publikovanie a objasňovanie prostredníctvom odborných príspevkov.

¹⁴ FARKASOVÁ, V. – VIRÁGH, J. Dôležitejšie publikácie múzea (1887 – 1984). In: *Sto rokov múzea v Komárne 1886 – 1986*. Komárno, 1986, s. 178-179.

¹⁵ KUNOVÁ, V. Ing. Ivan Houdek a Liptovské múzeum. In: *Muzeológia a kultúrne dedičstvo*, roč. 4, 2016, č. 1, s. 101.

¹⁶ Bližšie o spolku napríklad RYBECKÝ, M., ref. 1; MRUŠKOVIC – DARULOVÁ – KOLLÁR, ref. 3, s. 61-62; PODUŠELOVÁ, G. *Slovenské národné múzeum*. Bratislava, 2013; KODAJOVÁ, D. Úvahy slovenských národovcov o potrebe inštitucionalizovať zbieranie pamiatok minulosti. In: *Muzeológia a kultúrne dedičstvo*, roč. 1, 2013, č. 2, s. 7-17; HOLLÝ, K. *Andrej Kmet' a slovenské národné hnutie*. Bratislava, 2015.

¹⁷ Stanovy... In: *Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti* (ďalej SMSS), roč. 1, 1896, s. 98.

Tento bod sa naplnil v roku 1896, kedy Spoločnosť začala vydávať vedeckú publikáciu s názvom *Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti* (zanikol v roku 1951), ktorý mal vedecký charakter.¹⁸ Prostredníctvom neho sa Muzeálna slovenská spoločnosť snažila rozširovať záujem širších vrstiev národa o národnú vedu, prírodné prostredie, minulosť a kultúru Slovákov. Z jednotlivých vedných odborov dominovali najmä národopis a archeológia. Zborník odrážal pomery a vtedajšiu úroveň slovenskej vedy a medzi autormi nachádzame najvýznamnejšie osobnosti slovenskej vedy pred rokom 1918. Pre vypuknutie 1. svetovej vojny časopis prerušil v roku 1914 svoje vydávanie a obnovenie jeho vydávania sa podarilo až v roku 1926.

Obdobie rokov 1918 – 1945

Vznik Československa prispel k novej fáze formovania múzejníctva na území Slovenska. Slovensko sa v tomto období stáva územnosprávnou jednotkou a získava svoje hranice.¹⁹ Dovtedajšie múzeá, založené prevažne na spolkovom základe, pôsobili s väčšou či menšou intenzitou činnosti aj naďalej.²⁰ Intenzita ich rozvoja vyplývala aj z toho, aký vzťah zaujalo vedenie múzeí, resp. múzejných spolkov k novému československému štátu. Rozvoj slovenského múzejníctva v etnickom ponímaní postihla dvojkoľajnosť národného vývoja, ktorá vychádzala z aktuálnej politickej situácie. Slovenská národná rada (SNR), politický orgán Slovákov v období utvárania Československa, sa usilovala po vzniku štátu prevziať politickú moc na vznikajúcom Slovensku. Vavro Šrobár, člen československej vlády v Prahe, však ako minister s plnou mocou pre správu Slovenska SNR rozpustil. Tento zápas medzi vládnu československou a národnou líniou sa prejavil nielen v politickej rovine, ale sa preniesol aj do kultúrnej roviny. Muzeálna slovenská spoločnosť v Martine spravujúca múzeum (neskôr s názvom Slovenské národné múzeum) bola reprezentantkou národnej línie slovenského múzejníctva a symbolom slovenskej národnej identity. Inštitúcia však aj naďalej pôsobila na spolkovom základe a zápasila s nedostatkom finančných prostriedkov, čoho dôsledkom boli aj problémy s obnovením vydávania *Sborníka Museálnej slovenskej spoločnosti*.

Po skončení 1. svetovej vojny a vzniku Československa sa nový štát v prvom rade sústredil na stabilizáciu politických a hospodárskych pomerov, takže oblasti kultúry situácia spočiatku nepriala. To sa však mení v polovici 20. rokov. „Druhý dych“ naberá väčšina už existujúcich múzeí a postupne vznikajú aj nové múzeá. Z predvojnových múzeí sa od polovice 20. rokov rozvíjali napríklad múzeá v Martine, Bratislave, Košiciach alebo v Ružomberku. V medzivojnovom období vznikajú prvé špecializované múzeá dokumentujúce vybranú oblasť: Zemedelské múzeum v Bratislave (1924), Štátne banské múzeum Dionýza Štúra v Banskej Štiavnici (1927) či Múzeum slovenského krasu v Liptovskom Mikuláši (1930).

Vznik Československa umožnil obnovenie Matice slovenskej. Jej nové vedenie sa usilovalo nadviazať na jej predchádzajúce pôsobenie. Naznačuje to aj vydanie zborníka *Letopis Matice slovenskej* v roku 1920, číslovaného ako 13. ročník. Od zániku Matice slovenskej však prešlo už takmer polstoročie, preto bolo len veľmi ťažko možné kontinuálne nadviazať na jej predchádzajúcu činnosť. Medzivojnová Matica sa preto viac formovala ako slovenská vedecká inštitúcia. Odborné príspevky potom od roku 1923 vydávala vo vedeckom časopise *Sborník*

¹⁸ V roku 1898 spoločnosť začala vydávať aj spolkové periodikum *Časopis Museálnej slovenskej spoločnosti*, kde informoval svojich členov o jej činnosti.

¹⁹ TIŠLIAR, P. – ŠPROCHA, B. Zaznávaný a nepoznaný Cenzus 1919 či len kuriozita? In: *Historický časopis*, roč. 63, 2015, č. 2, s. 253 a n.

²⁰ Bližšie napríklad: PALÁRIK, M. – PRELOVSKÁ, D. *Lexikón udalostí slovenského múzejníctva v 20. storočí I. (1900 – 1960)*. Nitra, 2015.

*Matica slovenskej pre jazykozpyt, národopis, dejepis a literárnu históriu.*²¹ Múzejnej zbierkotvornej činnosti sa už venovala Matica slovenská len okrajovo, aj keď sa jej vedenie snažilo o navrátenie svojich múzejných zbierok, ktoré boli odvezené do Maďarska.

Konkurentom martinského múzejníctva sa stala Bratislava – formujúce sa hlavné mesto Slovenska a sídlo jeho politických orgánov (Ministerstvo pre správu Slovenska, neskôr Krajský úrad) a kultúrnych a vzdelávacích inštitúcií. V roku 1924 tu vznikla Spoločnosť Slovenských vlastivedných múzeí (SSVM) a vládou financované múzeá Slovenské vlastivedné múzeum (SVM)²² a Zemedelské múzeum (ZM)²³ ako pobočka pražského múzea. Múzeá sídlili od roku 1928 v novej funkčnej budove na Vajanského nábřeží, na ktorú štedro prispela vláda prostredníctvom politikov z agrárnej strany. Práve SVM v Bratislave sa stalo konkurenčným múzeom SNM v Martine, keďže obe múzeá mali identický zbierkotvorný záber – dokumentáciu histórie Slovákov, Slovenska a jeho prírody. Ako uvádza MSS, „okrem úloh rýdzo muzeálnych bude Spoločnosť [SVM] pôsobiť tiež v záujme sústavného vedeckého výskumu Slovenska“.²⁴ Múzeá pred verejnosťou vystupovali v tomto období ako vedecké inštitúcie. Kurátori múzejných zbierok, väčšinou profesijne spätí s pedagogickým a vedeckým prostredím, sa popri získavaní a spracovávaní múzejných zbierok venovali vedecko-výskumnej činnosti a publikovaniu odborných prác.

V skúmanom období vrcholí rozvoj slovenských múzeí v 30. rokoch, respektíve v 2. polovici 30. rokov. Narastá počet zbierok, profesionalizuje sa ich spracovávanie, sprístupňujú sa nové múzejné expozície. S tým súvisí aj rozmach publikačnej činnosti múzeí. Tento kvantitatívny a kvalitatívny nárast pribrzdžujú udalosti z konca 30. rokov. V prvom rade to bola viedenská arbitráž z 2. novembra 1938, keď sa po odstúpení južného Slovenska ochudobňuje sieť múzeí na Slovensku. Počas existencie prvej Slovenskej republiky rozširujú múzejnú sieť nové múzeá.²⁵ Udalosti 2. svetovej vojny negatívne zasiahli do múzejníctva na konci vojny, počas prechodu frontu.

Neperiodické tlače

Múzeá, ktorým sa podarilo finančne, personálne a priestorovo stabilizovať svoju situáciu, a to aj vďaka finančným dotáciám štátu, mali po inštalácii a sprístupnení zbierok ambíciu o prezentáciu múzea prostredníctvom vydávania publikácií – vedeckých i popularizačných. Pracovníci múzeí sa okrem písania odborných textov venovali aj propagácii múzea, jeho zbierok prostredníctvom popularizačných článkov v celoštátnych denníkoch a regionálnej tlači. Autorov niektorých z nich poznáme, iné vyšli anonymne či pod značkou. František Kalesný

²¹ Časopis neskôr vychádzal s upraveným názvom a počas prvej Slovenskej republiky boli jednotlivé oblasti rozčlenené do samostatných časopisov.

²² Bližšie napríklad: VALACHOVIČ, P. Slovenské vlastivedné múzeum (1924 – 1939). In: *Zborník Slovenského národného múzea. História*, roč. 24, 1984, s. 255-282; STRELKOVÁ, J. Quo vadis, Slovenské národné múzeum? 2. In: *Múzeum*, roč. 42, 1997, č. 4, s. 5-11; HOROVSKÁ, E. *Zbierkotvorná a prezentačná činnosť Slovenského múzea v Bratislave*. Bratislava, dipl. práca, 2015; VASEKOVÁ, K. *Dejiny Slovenského vlastivedného múzea v Bratislave 1924 – 1940*. Bratislava, bc. práca, 2013.

²³ Bližšie napríklad: STRELKOVÁ, J. Niekoľko postrehov z počiatkov budovania Zemedelského múzea v Bratislave. In: *Zborník Slovenského národného múzea. História*, roč. 36, 1996, s. 143-150; HOROVSKÁ, E. *Činnosť a aktivity Zemedelského múzea v Bratislave 1924 – 1940*. Bratislava, bc. práca, 2013.

²⁴ Muzeálny obzor Slovenska. In: *SMS*, roč. 20, 1926, s. 71.

²⁵ O vývoji slovenského múzejníctva počas 1. SR podrobnejšie píše PALÁRIK, M. *Zväz slovenských múzeí v období slovenského štátu 1939 – 1945*. Nitra, 2011. Stav múzejnej siete na Slovensku na konci 2. svetovej vojny približuje: JURKOVIČ, M. *Slovenské múzeá. Ich vznik a prehlád zbierok*. Bratislava, 1945.

v storočnici Múzea mesta Bratislavy (pôvodne Mestské múzeum v Bratislave; MMB) z roku 1868 uvádza o publikačnej činnosti pracovníkov MMB v prvej polovici 20. storočia, ktorú však môžeme zovšeobecniť na vtedajších pracovníkov múzeí, nasledovne: „...publikačná činnosť pracovníkov múzea sa pokladala za ich súkromnú činnosť. Múzeum v žiadnom zo svojich štatútov takéto činnosť pracovníkom ani nepredpisuje, keďže nie je vedeckým ústavom a niektorí pracovníci sa na tejto náročnej práci ani nezúčastňovali. Tieto okolnosti viedli k tomu, že sa nedá až do posledných rokov hovoriť o zámernej publikačnej činnosti múzea, hoci múzeum a jeho pracovníci vydali niekoľko publikácií, ktoré o publikačnej činnosti svedčia.“²⁶

Práve MMB však patrilo v medzivojnovom období k tým aktívnejším. Jeho pracovníci (Olga Wagnerová, Alžbeta Güntherová-Mayerová, Ovidius Faust) prispievali o. i. do publikácií vydávaných magistrátom Bratislavy, ako *Zlatá kniha Bratislavy* (1928), *Ročenka mesta Bratislavy* (1934) či *Pamätný spis na oslavu 15. výročia príchodu čl. vlády do Bratislavy* (1934). Pre mnohých pracovníkov múzeí, a platilo to v minulosti i dnes, je vedecký výskum, písanie a publikovanie nových poznatkov osobnou potrebou, bez ohľadu na to, či to majú alebo nemajú v náplni práce. Dôležité by malo byť, že ich výskum vychádza z bohatého zbierkového fondu múzea a nezanedbávajú starostlivosť o spravovaný zbierkový fond.

Sprievodcovia po múzeách

Základným tlačným výstupom múzea je sprievodca po múzeu. Ambíciou každého konsolidovaného múzea, ktoré už malo svoju verejne prístupnú expozíciu, bolo vydanie tlačeneho sprievodcu po expozícii. Táto publikácia v sebe spája zbierkotvornú, výstavnú, vedeckú i propagačnú činnosť daného múzea, resp. v širšom kontexte význam a prezentáciu daného regiónu. Primát vo vydaní katalógu múzejných zbierok na Slovensku má pravdepodobne Múzeum Oravského komposorátu, keď v roku 1889 vydal Anton Kocýan, lesný úradník a usporiadateľ zbierok, katalóg jeho múzejných zbierok.²⁷ Podľa dostupných informácií po roku 1918 vydalo v slovenčine svojho tlačeneho sprievodcu múzea ako prvé Šarišské múzeum v Bardejove.²⁸ Vyšiel v roku 1926 v rozsahu 80 strán s čiernobielymi fotografiami pod názvom *Sprievodca zbierkami Župného múzea v Bardiove* a zostavil ho Gejza Žebracký (Žebrácky).²⁹ *Sborník MSS* pri jeho vydaní uviedol: „Prišli by sme si, aby každé múzeum na Slovensku malo takéto slovenského sprievodcu, o aké dielko sa postaralo bardiovské.“³⁰ Časopis tiež vyzdvihol dobrú úroveň slovenčiny. Zaujímavosťou je, že v katalógu sú umiestnené reklamy troch bardejovských bánk, čiže v podstate sponzori vydania publikácie. U ostatných, mladších katalógoch múzeí sa už s takouto možnosťou znižovania nákladov na vydanie nestretáme. Náklady na vydanie boli isto vyššie, keďže sú tu aj kresby architektonických detailov bardejovskej radnice a fotografie vybraných zbierkových predmetov a ďalších historicky cenných objektov nielen v Bardejove, ale celom šarišskom regióne.

V 30. rokoch je viditeľný nárast nových múzejných expozícií a vydávanie sprievodcov po múzeách. Na začiatku 30. rokov, po reінstalácii a rozšírení expozície, MMB vydalo katalóg

²⁶ KALESNÝ, F. Z publikačnej činnosti Mestského múzea. In: *100 rokov Mestského múzea v Bratislave 1868 – 1968*. Bratislava, 1968, s. 236.

²⁷ JURKOVIČ, ref. 25, s. 97.

²⁸ Nebol to prvý múzejný sprievodca Šarišského múzea. Prvý katalóg zbierok vydal už spomínaný Jozef Mihalík v roku 1906. In: *Múzejníctvo a zberateľstvo...*, ref. 10, s. 56.

²⁹ ŽEBRÁCKY, G. *Sprievodca zbierkami Župného múzea v Bardiove*. Bardejov (Bardiov), 1926.

³⁰ Sprievodca muzea v Bardiove. In: *SMS*, roč. 20, 1926, s. 85-86.

vinohradníckeho múzea (1932)³¹ a zbierok Mestského múzea (1933).³² Financie na ich vydanie poskytl mesto Bratislava. V rokoch 1924–1928 si postavilo svoju funkčnú budovu Zemedelské múzeum v Bratislave, kde sídlilo aj SVM, a následne v rokoch 1929–1932 aj SNM v Martine. Po otvorení budov a sprístupnení expozícií vydali všetky tri múzeá svojich reprezentatívnych sprievodcov: Zemedelské múzeum v roku 1929,³³ 1930 Slovenské vlastivedné múzeum³⁴ a Slovenské národné múzeum v roku 1938.³⁵ Tieto publikácie popisnou formou uvádzajú tematické zameranie jednotlivých miestností, charakteristiku spracovanej oblasti a základný popis vystavených exponátov. Keďže v publikáciách chýba obrazová príloha (okrem katalógu Zemedelského múzea s pohľadmi do expozície), katalógy vystavených zbierok slúžia hlavne ako praktickí sprievodcovia pre návštevníkov pri prehliadke výstavných priestorov múzea.

Najmladším zachyteným múzejným katalógom, ktorý vyšiel už počas 2. svetovej vojny, je sprievodca múzea v Banskej Štiavnici od banskoštiavnického archivára V. Bakera.³⁶ Ako uvádza názov, je koncipovaný širšie a okrem popisu múzejných zbierok približuje aj históriu Starého zámku, kde boli zbierky vystavené. Názov publikácie ako „sprievodca“ je vskutku vhodný, je písaný odborným štýlom, ale ľahkým, pútavým perom a pri jej prezeraní má čitateľ pocit, že ho expozíciou sprevádza samotný autor. Publikáciu dopĺňajú čiernobiele fotografie a svojím záberom sa najviac podobá na sprievodcu Šarišského múzea. Z uvedeného vyplýva, že výrazy „katalóg“ a „sprievodca“ sa používali ako synonymá. Vhodnejšie by však bolo výrazom „katalóg“ označovať publikáciu, v ktorej je stručná charakteristika a popis predmetov, pojmom „sprievodca“ širšie postavenú publikáciu obsahujúcu okrem popisu predmetov aj komplexnejšie informácie o múzeu.

Príležitostné tlače – pamätnice

Podnetom na vydanie pamätnic bolo prevažne pripomenutie si okrúhleho výročia založenia múzea, respektíve múzejného spolku, ktorý inicioval založenie múzea. Zmienku máme zo Spiša, kde Spišský dejepisný spolok „*vydával veľmi cenné spisy týkajúce sa historie Spiša [a] i dnešný vydal už trojročný Sborník a vynasnažuje sa muzeum ďalej zveľaďovať*“.³⁷ Veľmi aktívne bolo v tejto oblasti Liptovské múzeum, založené v roku 1912, a hlavne jeho vtedajší správca Július Kürti (1879–1938). Ten v roku 1927 zostavil publikáciu k 15. výročiu³⁸ a následne v roku 1937 k 25. výročiu založenia Liptovského múzea v Ružomberku,³⁹ ktoré spoluzakladal. Obe publikácie nám ukazujú, akým posunom prešlo za desať rokov toto múzeum a v podstate celé slovenské múzejníctvo za ostatných desať rokov, t. j. od polovice 20. do polovice 30. rokov. Liptovské múzeum si v tomto období postavilo novú sídelnú budovu a zriadilo nové expozície, a to

³¹ *Bratislavské vinárske múzeum*. Bratislava : Muzeum mesta Bratislavy, 1932.

³² *Stručný katalóg mestského múzea podľa miestností*. Bratislava : Muzeum mesta Bratislavy, 1933.

³³ JURKOVIČ, M. *Sprievodca zbierkami Zemedelského múzea v Bratislave*. Bratislava, 1929.

³⁴ *Sprievodca zbierkami Slovenského Vlastivedného Muzea v Bratislave*. Bratislava : Spoločnosť Slovenského Vlastivedného Muzea, 1930. Publikácia vyšla s podporou ministerstva školstva a národnej osvety.

³⁵ *Sprievodca zbierkami múzea*. Turčiansky Svätý Martin : Muzeálna slovenská spoločnosť, 1938. Autormi textov boli správcovia jednotlivých zbierok Vojtech Budinský-Krička (Budaváry), Alžbeta Güntherová-Mayerová, Mária Jeršová-Opočenská, Ján Paulovič, Ján Šikura a Anton Václavík. Publikáciu zredigoval Pavol Florek. Ako sa uvádza v texte, sprievodca bol len dočasný, pretože inštalácia niektorých expozícií ešte nebola definitívna.

³⁶ BAKER, V. *Vademekum k pamiatkam Banskej Štiavnice II. Sprievodca zbierkami mestského a župného múzea*. Banská Štiavnica, 1940.

³⁷ *Muzeálny obzor Slovenska*. In: *SMSS*, roč. 20, 1926, s. 66.

³⁸ KÜRTI, J. *Pätnásť rokov Liptovského múzea*. Ružomberok, 1927.

³⁹ KÜRTI, J. *25-ročná jubilejná správa Liptovského múzea v Ružomberku*. Ružomberok, 1937.

aj vďaka podpore mesta, vďaka čomu *Sborník MSS* konštatuje, že „*bohaté a krásne inštalované Liptovské múzeum je rozhodne prvé tohto druhu na Slovensku*“.⁴⁰ Teda najrozvinutejšie múzeum s regionálnou pôsobnosťou.

Pri príležitosti 60. výročia založenia prvého múzejného spolku v Trenčíne vydala v roku 1937 pamätnicu Vlastivedná spoločnosť Mestského múzea Dr. K. Brančíka,⁴¹ nasledovníčka pôvodného Prírodovedného spolku stolice trenčianskej a Múzejnej spoločnosti stolice trenčianskej. Publikácia prináša nielen pripomenutie si okrúhleho výročia tejto inštitúcie, ale tiež výsledky vedeckého bádanie miestnej komunity o trenčianskom regióne.

Z predvojnových múzeí pokračovalo v publikačnej činnosti aj komárňanské, dnešné Podunajské múzeum, aj keď oproti predvojnovej činnosti táto aktivita poklesla. K 15. i 25. výročiu založenia Jókaiho vzdelávacieho a múzejného spolku vyšli spomienkové publikácie *A Jókai Egyesület tizenöt éve* (1926) a *A Jókai Egyesület huszonöt éve 1911 – 1936* (1926). Nákladom múzejného spolku tiež vyšli publikácie venované komárňanskému rodákovi Mórovi Jókaimu *Jókai emlékkönyv* (1925, zost. Gy. Alapy a Zs. Fülöp) a *Jókai útja Révkomáromról Pestig* (1929 od P. Erdélya).⁴²

Vedecké publikácie

Muzeálna slovenská spoločnosť sa po svojom vzniku usilovala vydávať aj vedecké publikácie. Pred rokom 1918 vydala len jednu – *Piesne ľudu slovenského zo Spiša* od Štefana Mišíka z roku 1898. Až o 40 rokov, v roku 1938, vyšiel nákladom MSS *Inventár archívu Slovenského národného múzea (I. časť)* od archivárky SNM M. Jeršovej-Opočenskej. Následne, už v prvej polovici 40. rokov, ďalšie publikácie, teda už počas 2. svetovej vojny.

SNM v Martine založilo v roku 1941 edíciu *Knižnica SNM* a v rámci nej vyšli štyri tituly. Ako prvý vyšiel životopis Andreja Kmet'a od Štefana Janšáka.⁴³ K. A. Medvecký ako predseda MSS chcel spracovať históriu cechov na Slovensku a vydať ho nákladom MSS. Tento myšlienky sa vzdal, keď Ivan Houdek napísal brožúru *Zo života ružomerských cechov* (1936) a požiadal ho, aby komplexne spracoval tému cechov na území Slovenska. Houdekova práca vyšla v roku 1943 pod názvom *Cechovníctvo na Slovensku*⁴⁴ v rámci edície Knižnica SNM.

K skvalitňovaniu múzejnej práce prispieval aj Zväz (Sväz) slovenských múzeí, založený 10. decembra 1939, nadväzujúci na zaniknutý Zväz (Svaz) československých múzeí, ktorý vznikol v roku 1919.⁴⁵ V roku 1942 vydal Zväz dve príručky obsahujúce zásady pamiatkovej ochrany hnutelných a nehnuteľných s názvom *Odborné práce v múzeách : pokyny pre správcov múzeí a Ochrana pamiatok : zásady a pokyny*.⁴⁶ Pozornosť sa venovala aj ochrane prírodného dedičstva, keď J. Volko-Starohorský, spoluzakladateľ Múzea slovenského krasu, vydal nákladom múzea špecializovanú publikáciu venovanú ochrane prírodných pamiatok.⁴⁷

⁴⁰ P. Fl. [Pavol Florek]. 25 rokov Liptovského múzea v Ružomberku. In: *SMSS*, roč. 31, 1937, s. 216.

⁴¹ MJARTAN, ref. 12.

⁴² FARKASOVÁ – VIRÁGH, ref. 14, s. 178-179.

⁴³ JANŠÁK, Š. *Andrej Kmet'*. Turčiansky Sv. Martin, 1942.

⁴⁴ HOUDEK, I. *Cechovníctvo na Slovensku*. Turčiansky Svätý Martin, 1943.

⁴⁵ Bližšie PALÁRIK, ref. 25.

⁴⁶ GERYK, J. – JERŠOVÁ-OPOČENSKÁ, M. – GÜNTHEROVÁ-MAYEROVÁ, A. – JURKOVIČ, M. *Odborné práce v múzeách : pokyny pre správcov múzeí*. Turčiansky Sv. Martin, 1942 a WAGNER, V. – BUDINSKÝ-KRIČKA, V. – KERN, P. J. *Ochrana pamiatok : zásady a pokyny*. Turčiansky Sv. Martin, 1942. Nákladom Zväzu vyšla aj už uvádzaná publikácia, ktorej autorom je Miloš JURKOVIČ, ref. 25.

⁴⁷ VOLKO-STAROHORSKÝ, J. *Ochrana prírodných pamiatok*. Liptovský Sv. Mikuláš, 1941.

Podobne aj bratislavské múzeá – zemedelské i vlastivedné – sa rozhodli vydávať knižné publikácie. Zemedelské múzeum na konci 20. rokov založilo knižnú edíciu. Paradoxne, nie s poľnohospodárskou tematikou. V rámci edície vyšla práca Daniela Rapanta *K počiatkom maďarizácie* (1927, 1931).⁴⁸ Vedenie Slovenského vlastivedného múzea vydalo v roku 1931 dva zborníky – jeden spoločensko-vedného⁴⁹ a jeden prírodovedného⁵⁰ zamerania ako výsledok vedeckovýskumnej činnosti múzea v rokoch 1924 – 1931. Ako sa uvádza v úvode, „*má sa tu ukázať pokrok činnosti sberateľskej ... a v širšom rámci ... badateľská práca, ktorá v týchto odboroch muzeálnych a prácou ich členov sa vykonáva*“.⁵¹ Práce sú zamerané na výskum územia Slovenska.

Periodické tlač

Mnohé múzeá, napriek tomu, že boli zbierkotvorne aktívne a pracovníci múzeí boli aj publikačne činní, nevydávali, pravdepodobne z finančných dôvodov, vlastné publikácie. Dávali prednosť publikovaniu v už zavedených periodikách, Tými boli hlavne *Sborník* a *Časopis Muzeálnej slovenskej spoločnosti* v Martine a „*Bratislava*“, časopis *Šafárikovej spoločnosti* v Bratislave.

Z múzeí, ktoré existovali už pred rokom 1918 a vydávali periodikum, pokračovalo v jeho vydávaní len Múzeum MSS v Martine, aj to po viacročnej prestávke, keď v roku 1926 bolo obnovené vydávanie *Sborníka MSS*. Názov *Sborníka MSS* sa v roku 1943, pri príležitosti 50. výročia založenia MSS, zmenil na *Sborník Slovenského národného múzea*. V roku 1927 sa tiež obnovilo vydávanie *Časopisu MSS*, „*orgánu vnútorného vývoja nášho Musea a literárnej arény najširšieho kerubu priateľov slovenskej stariny a priateľov Slovenského národného múzea*“.⁵² Časopis prerušil vydávanie v roku 1915 počas 1. svetovej vojny. Pri obnovení Časopisu MSS vedenie MSS uviedlo, že jeho cieľom je: „*znovu nadviazať vojnu popretŕhané niti súročenstva medzi širokým a vedochťným slovenským obecnstvom a správou nášho Slovenského národného múzea. ... Vydaním týmto obnoviť chceme naše staré, dobré nebrdzavejúce známosti s národnými pracovníkmi našich slovenských krajov, časom popretŕhané styky zasa ponadväzovať a shromaždiť okolo kultúrnej vaty národa nové sily, nové oduševnenie i obetivosť. Chceme byť sluchátkom tlkotu kultúrneho snaženia slovenského vidieku i rozhlasom záujmov nášho muzejníctva po celej užšej vlasti našej*“.⁵³ Byť „*rozhlasom*“ slovenského muzejníctva bola isto veľká výzva, veď rozhlas bol v tom čase nové moderné médium, ktoré si získavalo čoraz viac priaznivcov.

Aj keď *Sborník* a *Časopis MSS* vystupovali v medzivojnovom období ako periodiká zastrešujúce pôsobenie slovenských múzeí v Československu – t. j. v spomínanej „*užšej vlasti našej*“, jeho záber sa obmedzoval na slovenské etnické územie. Informácie o múzeách na južnom Slovensku, obývanom maďarským obyvateľstvom, sa objavujú len poskromne. Napríklad spomínané komárňanské múzeum a jeho publikácie sa vôbec nespomínajú, jedenkrát, v roku 1926, sa spomína Gemersko-malohontské múzeum v Rimavskej Sobote.⁵⁴ Čo sa týka

⁴⁸ RAPANT, D. *K počiatkom maďarizácie. Diel 1. Vývoj rečovej otázky v Uborsku v rokoch 1740 – 1790*. Bratislava, 1927; RAPANT, D. *K počiatkom maďarizácie. Diel 2. Prvé zákony maďarizácie 1790-92*. Bratislava, 1931.

⁴⁹ *Príspevky k praveku, dejinám a národopisu Slovenska. Sborník archeologického a národopisného odboru Slovenského vlastivedného múzea za rok 1924 – 1931*. Bratislava : Spoločnosť Slovenského vlastivedného múzea, 1931. Redigovali ho Jan Eisner, Jan Hofman a Vilém Pražák.

⁵⁰ *Sborník prírodovedného odboru Slovenského vlastivedného múzea v Bratislave 1924 – 1931*. Bratislava : Slovenské vlastivedné múzeum, 1931.

⁵¹ Úvod. In: *Príspevky k praveku...*

⁵² MEDVECKÝ, K. A. Pri obnovení Časopisu Muzeálnej slovenskej spoločnosti. In: *Časopis Muzeálnej slovenskej spoločnosti* (ďalej ČMSS), roč. 19, 1927, č. 1, s. 1.

⁵³ MEDVECKÝ, ref. 52.

⁵⁴ „*Múzeum v Rim. Sobote je jedno z najnűších a najriadenejších múzeí na Slovensku a na južnom Slovensku je akiste najnűšie*“.
Muzeálny obzor Slovenska. In: *SMSS*, roč. 20, 1926, s. 68.

informácií o samotnej publikačnej činnosti múzeí, tá nebola v centre pozornosti ani SMSS, ani ČMSS. Informácie sa týkali skôr toho, či je dané múzeum vôbec aktívne a reálne existuje, jeho expozície, výstavná činnosť múzea a jeho návštevnosť, respektíve osvetová činnosť vo vzťahu k miestnej lokalite.

Vedenie Slovenského vlastivedného múzea v Bratislave uvažovalo tiež nad vydávaním osobitného vedeckého časopisu. Archeologický odbor SVM to však odmietol, a to s ohľadom na vydávanie Sborníka MSS a Sborníka Matice slovenskej v Martine, kde mohli členovia publikovať svoje príspevky, a zbytočne sa tak netrieštili sily. V širšom česko-slovenskom kontexte mohli autori využívať publikačné možnosti časopisov, ako napríklad *Památky archeologické, Obzor praehistorický* a *Zprávy československého štátneho archeologického ústavu*.⁵⁵ Pre bratislavskú vedeckú obec bol však hlavným publikačným médiom časopis *Bratislava*, ktorý vydávala Učená spoločnosť Šafárikova.

Ambíciu vydávať periodický zborník prejavilo v druhej polovici 30. rokov Štátne banské múzeum Dionýza Štúra v Banskej Štiavnici založené v roku 1927. To už od svojho vzniku počítalo s vydávaním vedeckej publikácie zameranej na oblasť baníctva a mineralógie. Z finančných dôvodov sa tak stalo až desať rokov po vzniku múzea. Pred vydávaním ročenky vydávalo sériu s názvom „*Práce zo štátneho banského múzea Dionýza Štúra v Banskej Štiavnici*“, separáty odborných prác z oblasti baníctva. Hoci múzeum dúfalo, že „*tento prvý krok nebude len pokusom, ale že ďalšie publikácie budú pravidelne nasledovať v intervaloch nepríliš dlhých*“,⁵⁶ podarilo sa vydať len dva ročníky.⁵⁷ Druhý ročník, vročený do roku 1938, vyšiel v hektickom roku 1939.⁵⁸ V nasledujúcich rokoch sa už zborník, pôvodne plánovaný ako ročenka, nepodarilo vydať. Obnovenie, respektíve nadviazanie na medzivojnové obdobie, sa podarilo až po 2. svetovej vojne. Úlohou zborníka bolo „*predložiť verejnosti jednak vedeckú prácu múzea, jednak sústrediť pracovníkov na poli slovenskej geológie, historie baníctva, banskej techniky a banských miest, rôznych ďalších otázok s baníctvom súvisiacich a geologických prírodných pamiatok*“. Ako ďalej uvádza F. Fiala, „*v Sborníku získali sme ďalej významný výmenný objekt pre knižné výmeny, čím podstatne získava knižnica a rozširujú sa študijné možnosti*“.⁵⁹ Vydávanie tohto zborníka je prvým pokusom o vydávanie špecializovaného múzejného periodika špecializovaného múzea na Slovensku.

Publikačná činnosť bola nedeliteľnou súčasťou múzeí, respektíve múzejných spolkov, regionálneho zamerania, ktoré iniciovali ich založenie. Príspevky mali predovšetkým regionálne zameranie a rozsah publikačnej činnosti závisel od počtu osobností, ktoré sa zaujímali o šírenie vedeckého poznania. Pred rokom 1918 bol základným publikačným médiom časopis, respektíve periodický zborník. Z nich mal dominantné postavenie *Sborník Muzejnej slovenskej spoločnosti*, ktorý začal vychádzať v roku 1896 a (s prestávkou medzi rokmi 1915 – 1925) vychádzal do roku 1951. Po prechodnom období stagnácie múzeí, ktorá súvisela s politickou situáciou po roku 1918, nastáva nový rozmach múzeí od polovice 20. rokov. Rozvíjajú sa jednak už existujúce múzeá a zároveň sa zakladajú nové. V medzivojnovom období vznikajú zároveň prvé špecializované múzeá dokumentujúce vybranú oblasť (Zemедelské múzeum v Bratislave, Štátne banské múzeum Dionýza Štúra v Banskej Štiavnici či Múzeum slovenského

⁵⁵ Úvod. In: *Príspevky k praveku...*

⁵⁶ Úvodník riaditeľa múzea F. Fialu. In: *Sborník štátneho...*, nestr.

⁵⁷ *Sborník štátneho banského múzea Dionýza Štúra v Banskej Štiavnici. Sväzok I. (1927 – 1937). 10 rokov múzea*. Banská Štiavnica : Štátne banské múzeum Dionýza Štúra, 1937.

⁵⁸ *Sborník štátneho banského múzea Dionýza Štúra v Banskej Štiavnici. Sväzok II. (1938)*. Banská Štiavnica : Štátne banské múzeum Dionýza Štúra, 1939.

⁵⁹ FIALA, F. Štátne banské múzeum Dionýza Štúra v roku 1937. In: *Sborník štátneho... II*, s. 6.

krasu v Liptovskom Mikuláši). Zároveň sa rozširuje publikačná činnosť múzeí. Z periodík je naďalej najvýznamnejším *Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti*, zároveň sa na konci 30. rokov stretávame s pokusom o založenie špecializovaného múzejného periodika zameraného na oblasť baníctva *Sborník štátneho banského múzea Dionýza Štúra v Banskej Štiavnici*. Po prvýkrát sa v rámci slovenského múzejníctva stretávame s vydávaním publikácií propagujúcich múzeá a ich múzejné zbierky (katalógy, sprievodcovia). Múzeum Muzeálnej slovenskej spoločnosti v Martine sa už pred rokom 1918 snažilo o vydávanie vedeckých publikácií. Vyšla však len jedna a na tieto snahy nadviazalo Slovenské národné múzeum v Martine až koncom 30. rokov. Sľubný rozvoj múzejníctva v 30. rokoch pribrzdilo vypuknutie 2. svetovej vojny. Nová fáza rozvoja slovenského múzejníctva nastáva po 2. svetovej už v zmenenej politickej situácii.

Zoznam prameňov a literatúry (References)

Literatúra (Bibliography)

- BAKER, Vojtech (1940). *Vademekum k pamiatkam Banskej Štiavnice II. Sprievodca zbierkami mestského a župného múzea*. Banská Štiavnica : Július Grohman, 1940.
- Bratislavské vinárske múzeum*. Bratislava : Muzeum mesta Bratislavy, 1932.
- Časopis Museálnej slovenskej spoločnosti*, roč. 1 – 41, 1898 – 1950.
- FARKASOVÁ, Veronika – VIRÁGH, Jozef (1986). Dôležitejšie publikácie múzea (1887 – 1984). In: *Sto rokov múzea v Komárne 1886 – 1986*. Komárno : Oblastné podunajské múzeum, 1986.
- GERYK, Ján – JERŠOVÁ-OPOČENSKÁ, Mária – GÜNTHEROVÁ-MAYEROVÁ, Alžbeta – JURKOVIČ, Miloš (1942). *Odborné práce v múzeách : pokyny pre správcov múzeí*. Turčiansky Sv. Martin : Sväz slovenských múzeí, 1942.
- HOLLÝ, Karol (2015). *Andrej Kmet' a slovenské národné hnutie*. Bratislava : Veda, 2015. ISBN 978-80-224-1480-7.
- HOROVSKÁ, Ľubica (2013). *Činnosť a aktivity Zemedelského múzea v Bratislave 1924 – 1940*. Bratislava, bc. práca, 2013.
- HOROVSKÁ, Ľubica (2015). *Zbierkotvorná a prezentačná činnosť Slovenského múzea v Bratislave*. Bratislava, dipl. práca, 2015.
- HOUDEK, Ivan (1943). *Cechovníctvo na Slovensku*. Turčiansky Svätý Martin : Muzeálna slovenská spoločnosť, 1943.
- JANŠÁK, Štefan (1942). *Andrej Kmet'*. Turčiansky Sv. Martin : Muzeálna slovenská spoločnosť, 1942.
- JURKOVIČ, Miloš (1929). *Sprievodca zbierkami Zemedelského múzea v Bratislave*. Bratislava : Československé Zemedelské múzeum, 1929.
- JURKOVIČ, Miloš (1945). *Slovenské múzeá. Ich vznik a prehľad zbierok*. Bratislava : Sväz slovenských múzeí, 1945.
- KODAJOVÁ, Daniela (2013). Úvahy slovenských národovcov o potrebe inštitucionalizovať zbieranie pamiatok minulosti. In: *Muzeológia a kultúrne dedičstvo*, roč. 1, 2013, č. 2, s. 7-17.
- KUNOVÁ, Viera (2016). Ing. Ivan Houdek a Liptovské múzeum. In: *Muzeológia a kultúrne dedičstvo*, roč. 4, 2016, č. 1, s. 97-107.
- KÜRTI, Július (1927). *Pätnásť rokov Liptovského múzea*. Ružomberok: Ján Párička, 1927.

- KÜRTI, Július (1937). *25-ročná jubilejná zpráva Liptovského múzea v Ružomberku*. Ružomberok : Lev, 1937.
- MIHALIK, József (1903). *A Kassai muzeum gyűjteményeinek leirő lajstroma*. Kassa : Koczányi Béla, 1903.
- MJARTAN, Ján (1937). *Pamätnica Mestskeho múzea Dra Karola Brančika v Trenčine 1877 – 1937*. Trenčín : Vlastivedná spoločnosť Mestského múzea Dr. K. Brančika, 1937.
- MRUŠKOVIČ, Štefan – DARULOVÁ, Jolana – KOLLÁR, Štefan (2005). *Múzejníctvo, muzeológia a kultúrne dedičstvo*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2005.
- Múzejníctvo a zberateľstvo na Slovensku. Biografický slovník. Zväzok I*. Bratislava : SNM a Zväz múzeí na Slovensku, 2004.
- PALÁRIK, Miroslav (2011). *Zväz slovenských múzeí v období slovenského štátu 1939 – 1945*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2011. ISBN 978-80-8094-993-8.
- PALÁRIK, Miroslav – PRELOVSKÁ, Daniela (2015). *Lexikón udalostí slovenského múzejníctva v 20. storočí I. (1900 – 1960)*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, 2015. ISBN 978-80-558-0920-5.
- PODUŠELOVÁ, Gabriela (2013). *Slovenské národné múzeum*. Bratislava : Slovenské národné múzeum, 2013. ISBN 978-80-8060-313-7.
- Príspevky k praveku, dejinám a národopisu Slovenska. Sborník archeologického a národopisného odboru Slovenského vlastivedného múzea za rok 1924 – 1931*. Bratislava : Spoločnosť Slovenského vlastivedného múzea, 1931.
- RAPANT, Daniel (1927). *K počiatkom maďarizácie. Diel 1. Vývoj rečovej otázky v Uhorsku v rokoch 1740 – 1790*. Bratislava : Zemedelské múzeum, 1927.
- RAPANT, Daniel (1931). *K počiatkom maďarizácie. Diel 2. Prvé zákony maďarizácie 1790-92*. Bratislava : Kuratorium Čs. zemedel. múzea, 1931.
- RYBECKÝ, Milan (1983). *Muzeálna slovenská spoločnosť a jej miesto v národnej kultúre. Príspevok k dejinám slovenského múzejníctva*. Martin: Osveta, 1983.
- Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti, roč. 1 - 27, 1896 – 1943*
- Sborník prírodovedného odboru Slovenského vlastivedného múzea v Bratislave 1924 – 1931*. Bratislava : Slovenské vlastivedné múzeum, 1931.
- Sborník štátneho banského múzea Dionýza Štúra v Banskej Štiavnici. Sväzok I. (1927 – 1937). 10 rokov múzea*. Banská Štiavnica : Štátne banské múzeum Dionýza Štúra, 1937.
- Sborník štátneho banského múzea Dionýza Štúra v Banskej Štiavnici. Sväzok II. (1938)*. Banská Štiavnica : Štátne banské múzeum Dionýza Štúra, 1939.
- Slovenský biografický slovník. IV. zväzok (M – Q)*. Martin : Matica slovenská, 1990.
- Slovník slovenského jazyka IV.* (Bratislava : SAV 1964.
- Sprievodca zbierkami Slovenského Vlastivedného Múzea v Bratislave*. Bratislava : Spoločnosť Slovenského Vlastivedného Múzea, 1930.
- Sprievodca zbierkami múzea*. Turčiansky Svätý Martin : Muzeálna slovenská spoločnosť, 1938.
- STRELKOVÁ, Jarmila (1996). Niekoľko postrehov z počiatkov budovania Zemedelského múzea v Bratislave. In: *Zborník Slovenského národného múzea. História*, roč. 36, 1996, s. 143-150.
- STRELKOVÁ, Jarmila (1997). Quo vadis, Slovenské národné múzeum? 1, 2. In: *Múzeum*, roč. 42, 1997, č. 3 a 4, s. 9-14 a 5-11.
- Stručný katalóg mestského múzea podľa miestností*. Bratislava : Múzeum mesta Bratislavy, 1933.
- 100 rokov Mestského múzea v Bratislave 1868 – 1968*. Bratislava : Obzor pre Mestské múzeum, 1968.

- TIŠLIAR, Pavol – ŠPROCHA, Branislav (2015). Zaznávaný a nepoznaný Cenzus 1919 či len kuriozita? In: *Historický časopis*, roč. 63, 2015, č. 2, s. 253-274.
- VALACHOVIČ, Pavol (1984). Slovenské vlastivedné múzeum (1924 – 1939). In: *Zborník Slovenského národného múzea. História*, roč. 24, 1984, s. 255-282.
- VASEKOVÁ, Kristína (2013). *Dejiny Slovenského vlastivedného múzea v Bratislave 1924 – 1940*. Bratislava, bc. práca, 2013.
- VOLKO-STAROHORSKÝ, Ján (1941). *Ochrana prírodných pamiatok*. Liptovský Sv. Mikuláš : Múzeum slovenského krasu, 1941.
- WAGNER, Vladimír – BUDINSKÝ-KRIČKA, Vojtech – KERN, Peter Július (1942). *Ochrana pamiatok : zásady a pokyny*. Turčiansky Sv. Martin : Sväz slovenských múzeí, 1942.
- WIDACHER, Fridrich (1999). *Príručka všeobecnej muzeológie*. Bratislava : SNM-Národné múzejné centrum, 1999. ISBN 80-8060-015-5.
- Zákon č. 206/2009 o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty.
- ŽEBRÁCKY, Gejza (1926). *Spríevodca zbierkami Župného múzea v Bardiove*. Bardejov (Bardiov) : Župné múzeum, 1926.